

Psalmy Dawida i Jana Kochanowskiego. Psalterz Dawidów Mistrza z Czarnolasu

Bibliografia:

- Źródło: Adam Karpiński, *Renesans*, Warszawa 2007, s. 111–112.
- Źródło: *Jego Miłości memu miłościwemu Panu, Panu Piotrowi Myszkowskiemu z łaski Bożej Biskupowi Krakowskiemu etc.*, [w:] Jan Kochanowski, *Psalterz Dawidów. Fototypia-Transkrypcja*, oprac. Jerzy Woronczak, Wrocław 1982, s. 11.
- Źródło: *List do Stanisława Fogelwedera*, [w:] Jan Kochanowski, *Psalterz Dawidów. Fototypia-Transkrypcja*, oprac. Jerzy Woronczak, Wrocław 1982, s. 466–470.
- Źródło: *Psalm 136 (135)*, [w:] *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu, w przekładzie z języków oryginalnych*, oprac. Zespół Biblistów Polskich z inicjatywy Benedyktynów tynieckich, Poznań 1980, s. 698–699.
- Źródło: *Psalm 136*, [w:] Jan Kochanowski, *Psalterz Dawidów. Fototypia-Transkrypcja*, oprac. Jerzy Woronczak, Wrocław 1982, s. 403–407.
- Źródło: *O poezji religijnej Jana Kochanowskiego*, [w:] Wiktor Weintraub, *Nowe studia o Janie Kochanowskim*, Kraków 1991, s. 93.
- Źródło: *O poezji religijnej Jana Kochanowskiego*, [w:] Wiktor Weintraub, *Nowe studia o Janie Kochanowskim*, Kraków 1991, s. 93.

Psalmy Dawida i Jana Kochanowskiego. Psalterz Dawidów Mistrza z Czarnolasu

Fragment Psalterza, ok. V wieku

Źródło: a. nn., domena publiczna.

Wśród wciąż pojawiających się nakazów biblijnych, by czcić Boga, jest ten, który przypomina ludziom, aby śpiewali i grali na chwałę Stwórcy. Żydzi ów obowiązek wypełniali m.in. poprzez psalmy. Chrześcijanie (wszystkich Kościołów) przejęli ten sposób oddawania szacunku Bogu. Właśnie *Księga Psalmów* to ta część *Biblii*, o której przekład dbano szczególnie mocno. Oczywiście, pozostałe księgi też mają ogromne znaczenie dla chrześcijan (zwłaszcza ewangelie). Jednak to *Psalterz* należał do dzieł, które – jeśli zdecydowano się na tłumaczenie pojedynczych części *Pisma Świętego* – wybierano częściej niż inne.

Już wiesz

Z lekcji poświęconej biblijnym psalmom przypomnij sobie definicję psalmów i ich podział ze względu na tematykę.

Przekłady psalmów

Król Dawid grający na harfie

Źródło: Gerard van Honthorst, 1622, Centraal Museum in Utrecht, domena publiczna.

Karta *Psalterza królowej Jadwigi* przechowywanego w Bibliotece Narodowej.

Źródło: a. nn., Biblioteka Narodowa, domena publiczna.

Liturgie różnych Kościołów chrześcijańskich zawsze zawierają czytania (lub śpiew) fragmentów *Biblii*. Ksiąg uznawanych za natchnione jest kilkadziesiąt. Różne Kościoły mają ten zestaw nieco odmienny – kanon biblijny różni się np. u katolików, luteranów i kalwinistów. Jednak nie ma wyznania, które pominęłoby w swych modlitwach psalmy. Co więcej, są one wykorzystywane podczas każdej mszy, a pozostałe księgi okazjonalnie: do wyboru są różne fragmenty *Pisma Świętego*.

Przekłady psalmów na język polski istniały na długo przed Janem Kochanowskim. Pierwsze z nich były rękopiśmienne i powstawały w jednym egzemplarzu. Najprawdopodobniej w XIII stuleciu zostały przetłumaczone dla bł. Kingi (to tylko poszlaka – nie ma żadnych materialnych dowodów na istnienie tej translacji). Pod koniec XIV wieku powstał *Psalterz królowej Jadwigi* (zwany też *Psalterzem floriańskim*), przepięknie ilustrowany, spisany w trzech językach, a pierwotnie przeznaczony dla pierwszej żony Władysława Jagiełły.

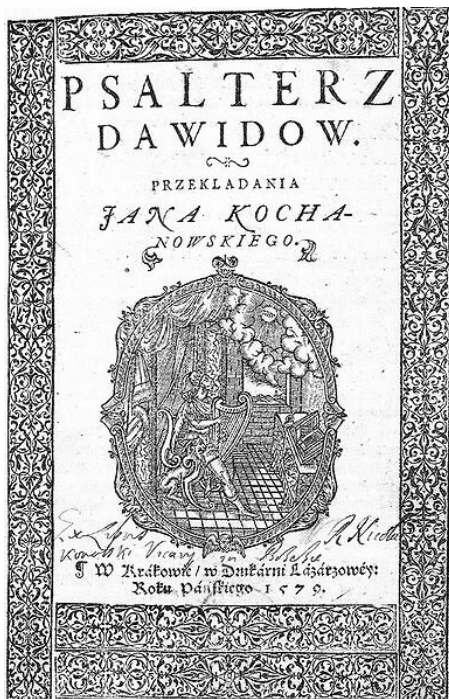
W XV wieku pojawił się tzw. *Psalterz puławski* – dziś przechowywany w Bibliotece Czartoryskich w Krakowie. Po nim zaczęły się ukazywać drukowane *Psalterze*: *krakowski* (1532), Walentego Wróbla (1539), Mikołaja Reja (1546), Jakuba Lubelczyka (1558). A w 1579 roku w Krakowie ukazał się *Psalterz Dawidów* Jana Kochanowskiego.

Ważne!

Psalterz Dawidów już w tytule sugeruje, kto jest autorem biblijnych pieśni. Wyraz *Dawidów* nie oznacza, że tych Dawidów było trzech, czterech lub jeszcze więcej. To tzw. przymiotnik dzierżawczy, odpowiadający na pytanie: czyj? Współcześnie forma ta brzmiałaby: Dawidowy. Tak więc *Psalterz Dawidów* w przypadkach zależnych ma brzmienie: *Psalterza Dawidowego*, *Psalterzowi Dawidowemu*, *Psalterzem Dawidowym* itd.

Psalmy Jana Kochanowskiego (I)

”

Strona tytułowa *Psalterza Dawidów* Jana Kochanowskiego z 1579 roku
 Źródło: a. nn., domena publiczna.

Adam Karpiński

Renesans

O pracy twórczej nad *Psalterzem Dawidowym* Kochanowski pisał najpełniej w znanym liście do sekretarza Zygmunta Augusta, Stanisława Fogelwедера, datowanym na 6 października 1571 r. Edycja dzieła ukazała się 8 lat później w Drukarni Łazarzowej (1579), lecz w liście mowa była już o zamiarze przedstawienia królowi 30 psalmów podczas mającego się odbyć w 1572 r. sejmu. [...]

Kochanowski w istocie uważał *Psalterz* za swoje najwybitniejsze osiągnięcie poetyckie, o czym świadczy wiersz dedykacyjny dla biskupa Piotra Myszkowskiego [...].

Źródło: Adam Karpiński, *Renesans*, Warszawa 2007, s. 111-112.

” Jan Kochanowski

Jego Miłości memu miłościwemu Panu, Panu Piotrowi Myszkowskiemu z łaski Bożej Biskupowi Krakowskiemu etc.

Żniwa swego pierwszy snop tobie ofiaruję,
[Cny](#) Myszkowski, którego dobrodziejstwem czuję
 Uwiązane swe serce; bo komu jest tajna
 Twa łaska [przeciwko mnie](#) i chęć niezwyčajna?

Jedeneś ty nalezion, u którego miały
Miejsce Muzy wzgardzone i twarz wdzięczną znały;
Jedeneś ty rozumiał, że moje [Kameny](#).
Mogły jednak być godne jakiegokolwiek ceny.

Tymżeś mi serca dodał, żem się rymy swymi
Ważył zetrzeć z poety co znakomitszymi
I wdarłem się na skałę pięknej [Kalijopy](#),
Gdzie dotychmiast nie było znaku polskiej stopy.

I teraz ci z [Libanu](#) niosę Dawidowe
Złote [gęśli](#), a przy nich polskie pieśni nowe:
Psałterza pięć [książeczek](#), którym ty łaskawy
Wzrok ukaż, twej nieowszem niegodnym [zabawy](#).

Źródło: *Jego Miłości memu miłościwemu Panu, Panu Piotrowi Myszkowskiemu z łaski Bożej Biskupowi Krakowskiemu etc.*,
[w:] Jan Kochanowski, *Psałterz Dawidów. Fototypia-Transkrypcja*, oprac. Jerzy Woronczak, Wrocław 1982, s. 11.

Ćwiczenie 1

Określ, co skłoniło Jana Kochanowskiego, by dedykować *Psałterz Dawidów* biskupowi Piotrowi Myszkowskiemu. W odpowiedzi przywołaj odpowiednie fragmenty tekstu.

Ćwiczenie 2

Zacytuj wersy, które świadczą o poetyckiej dumie Kochanowskiego.

Ćwiczenie 3

Wyjaśnij, za co Kochanowski jest wdzięczny Myszkowskiemu.

Ćwiczenie 4

Do jakich tradycji odwołuje się Kochanowski w swoim wierszu?

- antyk grecki
- antyk rzymski
- *Biblia*
- kultura prasłowiańska
- kultura włoska

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Ćwiczenie 5

Określ, czy wiersz dedykacyjny jest zapisany wersami. Co mogło się przyczynić do takiego wyboru zapisu dzieła?

Ćwiczenie 6

Mantegna przedstawił na obrazie tańczące muzy. Policz, ile ich jest, i postaraj się przypisać im różne dziedziny sztuki. Następnie sprawdź w dowolnym źródle, czy twoja lista dziedzin podległych muzom zgadza się z tą, którą ustalono w starożytności.

Parnas (inny tytuł *Mars i Wenus*)

Jan Kochanowski był zadowolony ze swojego przekładu *Księgi Psalmów*. Polski humanista jeszcze przed przystąpieniem do pracy miał jednak świadomość, że podejmuje się bardzo trudnego zadania. Wyraził to w liście do swego przyjaciela.

” Jan Kochanowski

List do Stanisława Fogelwедера

Mój łaskawy Panie Fogelweder [...], służby swe w łaskę W.M. zalecam. [...] Psalterz iżeś W.M. obiecał, dobrześ to W.M. uczynił; [quid enim promittere laedit](#), ale póki go czekać, żeś W.M. kresu nie założył, i to jest nieźle. Bo to [Hessus](#) trzy lata robił, a przedsię źle. [Utcumque est](#), nie wiem, co za oracyją posłowie na witaniu Królowi Jego Mości przyniosą na sejm; ja się o trzydzieści psalmów staram, [tractant fabrilia fabri](#) (trzydzieści, mówię, i z dawnymi, bych zaś w nieprawdzie nie został). Co się tycze reguły, którąś mi W.M. napisał, abych jej strzegł [in vertendo](#), jest barzo dobra i pewna, jeno ja miewam czasem pisząc wizyję. Ukazują mi się dwie boginie: jedna jest [Necessitas, Clavos trabales et cuneos manu gestans ahena](#), a druga [Poetica, nescio quid blandum spirans](#). Te dwie, kiedy mię obstąpią, nie wiem, co z niemi czynić. [Formido: quid ago, da Venus, consilium](#). [...]

W.M. życzliwy przyjaciel i sługa

J. Kochanowski

proboszcz poznański

Źródło: *List do Stanisława Fogelwедера*, [w:] Jan Kochanowski, *Psalterz Dawidów. Fototypia-Transkrypcja*, oprac. Jerzy Woronczak, Wrocław 1982, s. 466–470.

Ćwiczenie 7

Poszukaj w liście informacji, czy Kochanowski miał zaplanowany termin ukończenia prac nad *Psalterzem*. Z czego mogła wynikać jego decyzja?

Ćwiczenie 8

Wyjaśnij, czy długi czas pracy nad przekładem jest gwarancją uzyskania dobrych rezultatów. Odpowiedź uzupełnij cytatem.

Ćwiczenie 9

Przedstaw problem, o jakim Kochanowski pisał w liście do przyjaciela.

Ćwiczenie 10

Wyjaśnij, czy ów problem dotyczy tłumaczeń każdego dzieła, czy - tylko Biblii? Uzasadnij odpowiedź.

Psalmy Jana Kochanowskiego (II)

Dla zainteresowanych

Jan Kochanowski wiedział, że w pracy nad przekładem Biblii konieczne jest zachowanie niezwykle wysokich standardów literackich. Jest to dzieło specjalne, bo mające dla chrześcijan charakter prawdy objawionej. Dla zachowania rymu czy użycia szczególnie efektownego środka stylistycznego nie wolno zmieniać dogmatów. W tradycji żydowskiej istniało nawet przekonanie, że jeżeli zmienia się jedną literę w Biblii, zmienia się losy całego świata. Mistrz z Czarnolasu pamiętał o konieczności wiernego zachowania treści ksiąg *Pisma Świętego*, w tym – *Psałterza*.

Poeta był też świadom swego talentu i tego, że udostępnienie psalmów odbiorcom nie może polegać na mechanicznym zastąpieniu słów hebrajskich wyrazami w języku polskim.

” Adam Karpiński

Renesans

Rzadko myślimy o Janie Kochanowskim w kontekście artystycznego eksperymentu, a nawet prowokacji, choć te właśnie kategorie są może najbardziej pomocne w zrozumieniu jego twórczości. Tradycja, która ustabilizowała jego dziedzictwo i pokryła je bezpieczną patyną dawności, dziś zaciemnia nam jednak historyczny obraz niezależnego,

śmiałego poety, który, będąc najsubtelniejszym humanistą, nieustannie przekraczał granice humanistycznej ortodoksji, poszukując własnych dróg.

Źródło: Adam Karpiński, *Renesans*, Warszawa 2007, s. 111–112.

” Psalm 136 (135)

(1) Alleluja.

Chwalcie Pana, bo dobry,
bo Jego łaska na wieki.

(2) Chwalcie Boga nad bogami,
bo Jego łaska na wieki.

(3) Chwalcie Pana nad panami,
bo Jego łaska na wieki.

(4) On sam cudów wielkich dokonał,
bo Jego łaska na wieki.

(5) On w mądrości uczynił niebiosą,
bo Jego łaska na wieki.

(6) On rozpostarł ziemię nad wodami,
bo Jego łaska na wieki.

(7) On uczynił wielkie światła,
bo Jego łaska na wieki.

(8) Słońce, by dniem władało,
bo Jego łaska na wieki.

(9) Księżyc i gwiazdy, by władały nocą,
bo Jego łaska na wieki.

(10) On Egipcjanom pobił pierworodnych,
bo Jego łaska na wieki.

(11) I wywiódł spośród nich Izraela,
bo Jego łaska na wieki.

(12) Ręką potężną, wyciągniętym ramieniem,

bo Jego łaska na wieki.

[...]

Źródło: *Psalm 136 (135)*, [w:] *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu, w przekładzie z języków oryginalnych*, oprac. Zespół Biblistów Polskich z inicjatywy Benedyktynów tynieckich, Poznań 1980, s. 698–699.

” Jan Kochanowski

Psalm 136

Confitemini Domino, quoniam bonus

Chwalcie Pana z dobroci Jego nieprzebranej,
Chwalcie z litości wiekom żadnym niepoddanej; Chwalcie Boga, który
jest Bóg nad insze bogi,
Bo jego miłosierdzia nie zaginą drogi.
Chwalcie Pana, który jest Pan nad insze pany,
Bo On w swym miłosierdziu nigdy nieprzebrany;
Który sam cuda czyni przeciw ludzkiej wierze,
Bo żaden wiek litości Jego nie przebierze;
Który misterstwem wielkim piękne niebo sprawił,
Bo swemu miłosierdziu kresu nie postawił;
Który wynurzył ziemię z morzkich głębokości,
Bo końca nigdy Pańskiej nie będzie litości;
Który zazęgl na niebie światła niezgaszone,
Bo Pańskie dobrodziejstwo nie jest okrążone;
Słońce, aby białemu dniowi panowało,
Bo Jego miłosierdzie wiecznie będzie trwało.
Miesiąc i złote gwiazdy, aby noc rządziły,
Bo łaski Jego żadne nie zwyciężą siły;
Który Egipt pokarał na pierworodzonych,
Bo Jego miłosierdzie jest lat nieskończonych;
Który lud swój z ich wyrwał okrutnej paszczeki,
Bo Jego nieprzebrana łaska trwa na wieki;

Wyrwał niezwyciężoną możną ręką swoją,
Bo Pańskie dobrodziejstwa na czas wieczny stoją;
Który w pół prawie Morze rozdzielił Czerwone,
Bo Jego miłosierdzie jest niedokończone,
I przeprowadził przez nie lud swój suchą nogą,
Bo wiecznej łaski Pańskiej lata nie przemogą;
A Faraona zalał z wojskiem niezliczonym,
Bo litość Jego zrówna z wiekiem nieskończonym;
Który lud swój wielkimi przewiódł pustyniami,
Bo Jego miłosierdzie wiecznie będzie z nami;
Który tyrany pobił i króle waleczne,
Bo Jego dobrodziejstwa są i będą wieczne;
Króla amorejskiego, mężnego Seona,
Bo Jego wieczna łaska nie jest zamierzona;
I króla bogatego bazańskiego, Oga,
Bo końca miłosierdzia nie najdzie u Boga;
I dał nowym przychodniom ich bogate kraje,
Bo Jego dobrodziejstwo nigdy nie ustaje;
Dał je Izraelowi, słudze je dał swemu,
Bo Jego litość równa wieku jest wiecznemu;
Nie raczył nas [przepomnieć](#) w nasze doległości,
Bo końca Jego świętej nie będzie litości;
Odjął nas ręką srogą i mocy pogańskiej,
Bo nie masz miary, nie masz końca łasce Pańskiej;
Który ciała wszelkiemu jego żywność daje,
Bo Jego szczodroblivość nigdy nie ustaje
Chwalcie Pana, który krąg niebieski sprawuje,
Bo Jego dobrodziejstwo wieku nie uczuje
Chwalcie Pana, który jest Pan nad insze pany,
Bo On w swym miłosierdziu nigdy nieprzebrany.

Psalterz Dawidów jest parafrazą starotestamentowych psalmów. Jan Kochanowski, uznał, że psalmy to hebrajska liryka, więc zastosował wers zamiast wersetu, użył rymów oraz środków stylistycznych nieobecnych w oryginale. Nie oznacza to, że polski poeta nie respektował zawartości księgi biblijnej. Nie zmieniał sensu psalmów i dbał, by jak w *Starym Testamencie* Boga ukazywać za pomocą antropomorfizacji.

Ta formuła łącząca biblijną i antyczną tradycję spodobała się współczesnym poecie. Jego *Psalterz Dawidów* śpiewany był w świątyniach różnych wyznań chrześcijańskich.

” Wiktor Weintraub

O poezji religijnej Jana Kochanowskiego

Psalterz Dawidów był zatem [...] wyrazem pozawyznaniowej religijności. W rozdartej wojnami religijnymi ówczesnej Europie na taką koncepcję *Psalterza* można sobie było pozwolić wyłącznie w Polsce. Najprawdopodobniej wśród licznych XVI-wiecznych parafraz jest to jedyna tego rodzaju próba.

Źródło: *O poezji religijnej Jana Kochanowskiego*, [w:] Wiktor Weintraub, *Nowe studia o Janie Kochanowskim*, Kraków 1991, s. 93.

Definicja: przekład

przeniesienie tekstu (literackiego) z jednego języka do drugiego, w maksymalnie wierny sposób zachowujące treść i formę pierwowzoru

Definicja: parafraza

swobodna przeróbka tekstu, rozwijająca lub modyfikująca treść oryginału, zachowująca jednak jego główny sens

Teksty do wyboru

Wiktor Weintraub

” O poezji religijnej Jana Kochanowskiego

Wydany w r. 1579 *Psalterz Dawidów* to magnum opus Kochanowskiego, dzieło, z którego poeta był szczególnie dumny. Przekonaniu temu dał wyraz w wierszu dedykacyjnym do biskupa Piotra Myszkowskiego. Uprzednio, w jednej z elegij łacińskich [...], pisał, że nie on pierwszy wdziera się na skały muz. [...] Przetarli mu drogę Rej, Trzeciecki, Górnicki. Tutaj zaś znajdujemy jakże inny wariant tegoż toposu: I wdarłem się na skałę pięknej Kalijopy, Gdzie dotychczas nie było znaku polskiej stopy. Kalliope? Wiemy przecież jeszcze z lat szkolnych, że była ona muzą poezji epickiej, a *Psalterz* to najoczywiściej domena liryki. Tak, ale muza muzie nierówna. Już Platon pisał w *Fajdrosie* [...], że Kalliope i Urania to najwybitniejsze z muz, te, które ludzie czczą najbardziej. W Grecji muzy nie miały jeszcze wyraźnych przydziałów. Otrzymały je dopiero w Rzymie i tam Kalliope została patronką epiki. Poetyka renesansowa знаła hierarchię rodzajów literackich. Na szczycie tej hierarchii znalazła się właśnie epopeja. Słowa Kochanowskiego znaczą więc: wdarłem się na najwyższą skałę Parnasu, pierwszy w Polsce stworzyłem dzieło wielkiej poezji, dzieło tej wagi, co epopeja.

Źródło: *O poezji religijnej Jana Kochanowskiego*, [w:] Wiktor Weintraub, *Nowe studia o Janie Kochanowskim*, Kraków 1991, s. 93.

Ćwiczenie 11

Wyjaśnij – na podstawie tekstu Wiktora Weintrauba – sens słów Jana Kochanowskiego: 'I wdarłem się na skałę pięknej Kalijopy [...]!'

” Biblia Gdańska, Psalm 136

(1) Wysławiajcież Pana, albowiem jest dobry; albowiem na wieki miłosierdzie jego. (2) Wysławiajcież Boga nad bogami; albowiem na wieki miłosierdzie jego. (3) Wysławiajcież Pana nad panami; albowiem na wieki miłosierdzie jego; (4) Tego, który sam czyni cuda wielkie;

albowiem na wieki miłosierdzie jego. (5) Który mądrze niebiosą uczynił; albowiem na wieki miłosierdzie jego; (6) Który rozciągnął ziemię na wodach; albowiem na wieki miłosierdzie jego; (7) Który uczynił światła wielkie; albowiem na wieki miłosierdzie jego; (8) Słońce, aby panowało we dnie; albowiem na wieki miłosierdzie jego; (9) Miesiąc i gwiazdy, aby panowały w nocy; albowiem na wieki miłosierdzie jego. (10) Który poraził Egipczan na pierworodnych ich; albowiem na wieki miłosierdzie jego. (11) Który wywiódł Izraela z pośrodku ich; albowiem na wieki miłosierdzie jego; (12) W ręce mocnej i w ramieniu wyciągnionem; albowiem na wieki miłosierdzie jego. (13) Który rozdzielił morze Czerwone na rozdziały; albowiem na wieki miłosierdzie jego; (14) I przeprowadził lud Izraelski pośrodkiem jego; albowiem na wieki miłosierdzie jego. (15) I wrzucił Faraona z wojskiem jego w morze Czerwone; albowiem na wieki miłosierdzie jego. (16) Który prowadził lud swój przez puszcę; albowiem na wieki miłosierdzie jego. (17) Który poraził królów wielkich; albowiem na wieki miłosierdzie jego; (18) I pobił królów możnych; albowiem na wieki miłosierdzie jego; (19) Sehona; króla Amorejskiego; albowiem na wieki miłosierdzie jego; (20) I Oga, króla Basańskiego; albowiem na wieki miłosierdzie jego. (21) I dał ziemię ich w dziedzictwo; albowiem na wieki miłosierdzie jego; (22) W dziedzictwo Izraelowi, słudze swemu; albowiem na wieki miłosierdzie jego. (23) Który w uniżeniu naszym pamięta na nas; albowiem na wieki miłosierdzie jego. (24) I wybawił nas od nieprzyjaciół naszych; albowiem na wieki miłosierdzie jego. (25) Który daje pokarm wszelkiemu ciału; albowiem na wieki miłosierdzie jego. (26) Wysławiajcież Boga niebios; albowiem na wieki miłosierdzie jego.

Polecenie 1

Wyjaśnij, czy psalm 136 z kalwińskiej *Biblii Gdańskiej* (1632) to tłumaczenie. Zredaguj odpowiedź w formie notatki syntetyzującej.

Tłumaczenia i adaptacje

Polecenie 2

Przygotuj swój głos w dyskusji na temat tłumaczeń i adaptacji. Rozważ dwa problemy:

- Czy tłumacz ma nieograniczone prawo do zmiany oryginału?
- Czy reżyser dzieła, przygotowując wersję teatralną lub film oparte na pierwowzorze literackim, ma nieograniczone prawo do zmiany oryginału?

Zadaniowo

Polecenie 3

Wybierz utwór (autor, epoka, temat, gatunek – dowolne), który ci się podoba, i napisz jego parafrazę.